

A SZENTÍRÁS ÉRTELMEZÉSÉRŐL

A Pápai Biblia Bizottság 1993 áprilisában adta át ezt a szöveget a Szentatyának. A Vatikán novemberben tette közzé Ratzinger bíborosnak, a Hittani Kongregáció vezetőjének előszavával. Az alábbiakban a dokumentum főbb gondolatait ismertetjük.

Bevezetőjében Ratzinger bíboros leszögezi, hogy a Pápai Biblia Bizottság nem tartozik az egyházi Tanítóhivatalhoz, hanem hívő katolikus tudósokból álló testület. A most elkészült dokumentum kitűnő áttekintést ad a bibliatudomány mai állásáról.

Mind a bevezető, mind a dokumentum felsorolja az utóbbi évszázad hivatalos szentszéki megnyilatkozásait, amelyek kijelölték a katolikus bibliakutatás útját. Az elmúlt évtizedekben rendkívül sokat fejlődött a bibliatudomány, előmozdítva az ökömenikus párbeszédet és a teológia megújíthatóságát. Ezt főleg a „történet-kritikai módszer” elterjedésének köszönhetjük, ennek eredményei ma már vitathatatlanok. Közben azonban új, alternatív módszerek is keletkeztek, másrészt többen megkérdőjelezték a történet-kritikai módszer, egyáltalán: a tudományos bibliakutatás jogosultságát, mondván, hogy ártalmára van az egyszerű hívek jámborságának. A Biblia Bizottság célja az, hogy világosságot teremtsen e kaotikussá vált helyzetben, és Isten Szavát minél teljesebben hozzáférhetővé tegye Isten népe számára.

A történet-kritikai módszer

Az első rész történeti áttekintést ad az elmúlt évtizedekben kialakult módszerekről. A *szövegkritikai kutatás* a 19. században kezdődött. Alaposan megvizsgálták a Pentateuchust, Mózes öt könyvét, és úgy találták, hogy az nem Mózesnek, nem is egyetlen szerzőnek alkotása, hanem négy különböző műnek a későbbi egybeszerkesztése. Az újszövetségi kutatások pedig a szinoptikus evangéliumokra (Máté, Márk, Lukács) irányultak, s eljutottak az ún. „két forrás” elmélethez: Máté és Lukács evangéliuma részben Márk evangéliuma, részben egy elvesztett forrás (Q: Quelle) alapján keletkezett.

A figyelem a forráskutatás után az egyes szentírási könyvek műfajára terelődött, másrészt azt a korabeli környezetet vizsgálta (*Sitz*

im Leben), amelyben a könyvek keletkezhetek. Így alakult ki századunk első felében a „formatörténeti kutatás” (Martin Dibelius és Rudolf Bultmann), kimutatva azt, hogy az evangéliumok az első keresztény közösségek hithirdetésének lassan megszilárduló hagyományában alakultak ki. Ehhez csatlakozva a „szerkesztéstörténeti kutatás” arra keresett választ, hogy az egyes evangélisták milyen szempontok szerint és hogyan formálták ezt a hagyományt könyvvük megírásakor. „A szövegkritikától így eljutottak az irodalomkritikáig, megkülönböztetve a különböző forrásokat; aztán a formák kritikai vizsgálatát végezték el, végül pedig a szerkesztési folyamatot elemezték, amely különös figyelmet fordított arra, hogy miként készült el maga a szöveg. Mindez lehetővé tette, hogy sokkal pontosabban megérthessük a Szentírás szerzőinek és szerkesztőinek szándékát és azt a mondanivalót, amellyel megszólították első olvasóikat. Ezek az eredmények hatalmas jelentőséget kölcsönöztek a történet-kritikai módszernek.”

A módszer egyik alapelve tehát a *történetiség*: annak felismerése, hogy a bibliai szövegek hosszan tartó és gyakran bonyolult történeti folyamatok során keletkeztek. Létrejöttük különböző szakaszaiban különböző korokban és helyeken élő embereket szólítottak meg. Másrészt viszont *kritikai módszer*, mivel tárgyilagosan, tudományos elemzéssel tárja fel a szövegek értelmét. Hasonlóképpen vizsgálja a Szentírás szövegeit, mint bármelyik más ókori szöveget, mégis, „főleg a szerkesztéskritikában, lehetővé teszi az egzegétának, hogy jobban megragadhassa az isteni kinyilatkoztatás tartalmát”.

Munkamódszerük ma a következő. Először a szövegkritika — a legrégebb kéziratok felhasználásával — igyekszik rekonstruálni az eredetihez lehetőleg legközelebb álló bibliai szöveget. Ezt aztán nyelvészeti és szemantikai elemzésnek vetik alá az irodalomkritikai vizsgálatok során. Megállapítják a szöveg kisebb-nagyobb egységeit, belső összefüggéseit, esetleges belső ellentmondásait. Tisztázzák a szöveg műfaját, a keletkezés korának környezetét, fejlődésük folyamatát. Szemügyre veszik azt a hagyományt, amelybe az adott szöveg beleilleszkedik és az idők folyamán módosul. Végül a szerkesztés-kriti-

ka azt elemzi, hogy milyen módosulásokon ment át a szöveg akkor, amikor végső formába öntötték: az adott szöveggel mit kívánt elmondani a szerző kortársainak.

Mi az értéke ma a történet-kritikai módszernek? El kell ismerni, hogy a Szentírásnak egész új megközelítést tette lehetővé. „Megmutatta, hogy a Biblia olyan íráskor gyűjteménye, amelyek, főleg az Ószövetség esetében, nem egyetlen szerző alkotásai, hanem hosszú folyamat előzi meg létrejöttüket, amely elválaszthatatlanul összeköti Izraelnek vagy az ősegyháznak a történetével. Korábban a Biblia zsidó vagy keresztény értelmezése nem volt egészen tudatában azoknak a konkrét és eltérő történelmi körülményeknek, amelyek között Isten Szava gyökeret vert népében. A hagyományos egzegézis és a tudományos megközelítés (...) összeütközése eleinte fájdalmas volt, később azonban üdvösségesnek bizonyult... A Szentírás igazságának pontosabb megértéséhez vezetett.”

Újabban e történelmi, diakronikus szemléletet összeköti a szövegek korabeli, szinkron vizsgálatával: hogyan fogadták a kortársak ezeket az írásokat, hogyan hatott az ő életükre és gondolkodásukra (aspect pragmatique). E két módszer egészséges összehangolása vezethet a legjobb eredményre, anélkül, hogy bármelyik szempontot is kizárnánk vizsgálatunkból.

Új módszerek és megközelítések

Az irodalmi módszerek közül hármat kell kiemelni.

A retorikai elemzés a szónoki beszéd elemzésével közelíti meg a Szentírást. Sokan a hellenista kultúrában jelentős szerepet játszó szónoki beszéd tanulmányozásából indulnak ki; mások a sémita kultúrában szokásos irodalmi sémákat elemzik; az „új retorika” követői pedig általában a meggyőzést célzó vallási beszédek szemantikai elemeit vizsgálják.

A narratív analízis abból indul ki, hogy a kinyilatkoztatás nagy része elbeszélésekben és vallomásokban maradt fenn. Felhívja a figyelmet arra, hogy nem redukálhatjuk a Szentírást teológiai tételekre, hanem az üdvösség történetéből kell kiindulnunk.

A szemiotikai analízis a strukturalizmus eredményeire épít. Főleg Algirdas Greimas párizsi iskolája nyomán fejlődött ki: a bibliai szövegeket önálló értelmi egységként elemzi, amely meghatározott nyelvi törvényszerűségekre épül.

Más megközelítések a hagyományra építenek.

A kánoni megközelítés abból a tényből indul ki, hogy mely könyveket fogadott el sugalmazottnak, kánoninak az egyház. Nem annyira az eredeti szövegek vizsgálata foglalkoztatja, hanem a könyvek egyházi értelmezése.

Mások a *zsidó értelmezésből* indulnak ki, elsősorban az ószövetségi könyvek görög fordításából, újszövetségi magyarázatából és az apokrif iratokból. A zsidó bibliakutatások igen fontos eredményekhez jutottak, egészen más azonban a megközelítésük, hiszen a keresztény értelmezés alapja Jézus Krisztus személye és életrajza.

A hatástörténeti kutatás (Wirkungsgeschichte) azt vizsgálja, hogy a különböző korokban hogyan fogadták az egyes könyveket, milyen a kapcsolat a szövegek és olvasóik között.

A társadalomtudományi megközelítések is egy-két évtizede fejlődtek ki.

A szociológiai szemlélet tulajdonképpen már akkor jelen volt, amikor egy-egy szentírási történet korabeli körülményeit (Sitz im Leben) vizsgálták. Napjainkra azonban szerves részévé vált az egzegézisnek. Megvizsgálják például a zsidó nemzetállam kialakulását, Jézusnak és tanítványainak életkörülményeit, az első keresztények életét, s ezzel nagyban segítik a Szentírás jobb megértését.

A kultúranthropológia az emberek viselkedését és életformáját vizsgálja egy adott korban és környezetben.

A pszichológiai és pszichoanalitikai megközelítés a Szentírás szimbólum-világát igyekszik feltárni. Hasznos lehet a párbeszéd a mai pszichológiával és pszichoanalitikus módszerekkel, de káros volna abszolutizálni meglátásaikat, s egyedül rájuk építeni bármiféle egzegézist.

A kontextuális szempontú megközelítések arra törekkenek, hogy valamilyen ma időszerű és aktuális szempontból vizsgálják a Szentírás egészét. Ilyen például a *felszabadítási teológia*, amely a szegények jogaiért folytatott mai küzdelem szemszögéből aknázza ki az embernek szabadulást hozó Isten történetét, vagy a *feminista teológia*, amely a nők sajátos szempontjai szerint olvassa a Bibliát.

Végül a *fundamentalista értelmezés* arra hivatkozik, hogy a Szentírás Isten szava, ezért minden részletében szóról szóra kell vennünk. Ezért elutasítanak mindenfajta tudományos értelmezést és magyarázatot. Ez a főleg protestáns körökben terjedő naiv és leegyszerűsítő szemlélet sok veszélyes félreértésre ad okot napjainkban is.

(Folytatjuk)

LUKÁCS LÁSZLÓ